

Sydafrikas fantom

Sydafrikanen Allister Sparks *I morgon är ett annat land* är en fascinerande bok om hemliga möten mellan företrädare för regeringen och ANC, missförstånd som nära nog slutade i katastrof, oväntade konstellationer och vänskapsband, skriver Ronny Holmlund i sin anmeldan.

Det hande att Nelson Mandela likt Den vandrande valnaden gick omkring på Sydafrikas gator som en helt vanlig man, trots att han var landets, och kanske världens, mest kände fange. Men ingen kände igen den vithäriga, ståtliga äldre mannen; de bilder som publicerats av honom var nästan undantagslöst drygt tjuugo år gamla, och vem kunde tro att han, som blivit en myt under sin fångenskap, plötsligt skulle stå där mitt i verkligheten.

Saklitteratur

Allister Sparks

I morgon är ett annat land
Norstedts, 1996

Att Mandela fick vistas utanför fängelsemurarna, med diskreta vakter som i första hand var till för att skydda honom, berodde på att det fanns framsynta personer inom den vita apartheidregimen som insåg att man förr eller senare skulle tvingas släppa honom; omvärldens fördomar och sanktioner, och den svarta majoritetens växande protester, urholkade sakta men säkert de vitas makt, och de riskerade att tappa allt om de inte gjorde något. Att allt sedan hande mycket snabbt var en överraskning för alla.

Hemliga förhandlingar

Om förvandlingen från apartheid till frihet står att läsa i den sydafrikanske journalisten och författaren Allister Sparks *I morgon är ett annat land*. Det är en fascinerande bok om hemliga möten mellan företrädare för regeringen och ANC (möten med ANC var i lag förbjudna och därför tvingades till och med regeringens representanter göra det i smyg), missförstånd som nära nog slutade i katastrof, ovän-

tade konstellationer och vänskapsband.

Och allt skedde som sagt mycket snabbt. När president de Klerk i parlamentet den 2 februari 1990 höll sitt halvtimmesslånga tal där han förklarade att Mandela och andra politiska fångar skulle frigges, och att han var beredd att förhandla med ANC om en ny författning, anade han inte att ett helt nytt land med en demokratiskt vald regering, och med Mandela som president, skulle se dagens ljus fyra år senare.

Minoritet styrde med terror

Diktaturens Sydafrika var unik i sitt slag; en liten grupp vita höll med våld och systematisk terror den svarta majoriteten, och övriga icke-vita, i ett järnhårt grepp och förvägrade dem i stort sett alla rättigheter. Men desperationen växte och förr eller senare måste en resning komma, med tänkbart blodbad som följd.

Dock fanns det inget som tydde på att det var nära förestående. Apartheidregimens polis och militär var valorganiserad, välutrustad och fullständigt hänsynslös, och sanktionerna från USA och Västeuropa var i många fall halvhjärtade.

Att förvandlingen ändå skedde berodde på flera saker. En viktig förutsättning var Nelson Mandelas själv och hans förmåga att hålla ihop grupper inom ANC och samtidigt kunna föra en dialog med de män som tillhörde ett parti som berövat honom hans frihet under nästan trettio år.

Moderat de Klerk

En annan förutsättning var att den mer moderata och polerade de Klerk efterträtt "den gamle krokodilen" P W Botha som Sydafrikas ledare. Båda gick knappt att ha i möblerade rum när han blev arg, och det blev han ofta, och han skulle aldrig ha tillåtit fria och allmänna val.

En annan trolig förklaring är att de Klerk missbedömde stämningarna i landet. Det hade varit val i grannlandet Namibia och ANC:s motsvarighet där hade inte alls gjort lika bra ifrån sig som man hade trott, trots att förutsättningar påminde om Sydafrikas. Alltså trodde de Klerk på fullt allvar att han och hans Nationalistparti hade en chans att besegra ANC i öppna val, eller åtminstone se till att ANC inte fick majoritet.

Apartheidregimen hade sedan länge köpt svarta korruperade ledare i de "hemländer" där de skyfflat undan de svarta, och med deras hjälp skulle man locka och skrämma en majoritet att rösta mot ANC.

Nationalistpartiet räknade med att kunna splittra ANC. Men Mandela genomskådade det hela och vägrade att lämna fängelset på egen hand.

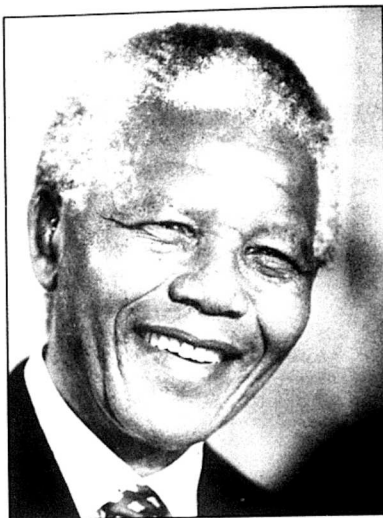
Det fanns också en baktanke med att släppa Mandela och ge honom särskilda privilegier. Då skulle övriga ANC-medlemmar undra varför bara han släpptes, hade han sålt ut dem, och på så sätt räknade Nationalistpartiet att kunna splittra ANC. Men Mandela genomskådade det hela och vägrade att lämna fängelset på egen hand.

Inget alternativ

Det ena ledde alltså till det andra och till slut fanns det inget annat att göra för de Klerk och Nationalistpartiet än att lämna ifrån sig makten; de Klerks fall påminner för övrigt om Gorbatsjovs, även om de Klerk fortfarande spelar en roll i den sydafrikanska politiken.

Men den viktigaste personen av dem alla är naturligtvis Nelson Mandela, och det är framför allt om honom som Allister Sparks bok handlar. Ibland blir det nästan för mycket. Å andra sidan finns det knappast någon nu levande person som betytt lika mycket för en nation som just Mandela.

Men det är befriande att mitt i

Förhandlaren. Att Sydafrikas förvandling skedde utan något blodbad är i stor utsträckning Nelson Mandelas förtjänst. Knappt någon nu levande person har betytt lika mycket för en nation.

all hyllning läsa om hans mindre positiva sidor, hans berömda tjurskallighet. En dag laste han en annons om en speciell härkram. Han bad sin fängvaktare skaffa den, vilket denne lovade. Mandela hade sedan länge haft särskilda privilegier, och eftersom han nu fick ta emot besökare även från utlandet hade det utgått order om att han skulle behandlas som den viktige man han var. Dessutom gick förhandlingar med regeringen som inte fick storas. Men fängvaktaren lyckades inte få tag på härkramen, trots idoga försök och telefonsamtal till i stort sett landets alla apotek. Det fanns motsvarande, nästan identisk härkram, men den ville Mandela inte ha; man hade ju lovat honom just den i annonsen. Det var han också nog med att papeka för sina besökare.

Fängelseledningen, och ytterst regeringen, höll inte sina loften!

Till slut lyckades fängvaktaren hitta ett apotek som längst in i sitt lager hade en bortglömd kartong av härkramen kvar. Han köpte hela kartongen och en politisk konflikt kunde undvikas.

I morgon är ett annat land är en viktig bok för alla som är intresserade av Sydafrikas historia. Och de lär inte ha blivit färre i och med det så kallade Sydafrikasparet i jakten på Olof Palmes mordare. För dem som vill veta ännu mer om landets historia, om tiden som ledde fram till apartheid, finns Allister Sparks *The Mind of South Africa* (Mandarin 1991), tyvärr bara på engelska, men den borde snarast översättas.

RONNY HOLMLUND

Bök- och stökmässan

Över tillståndet för den svenska litteraturen funderar Mats Gellerfelt idag med den senaste bokmässan i färskt minne.

Så var lokalerna då städade och tomflaskorna pantade. Den årliga Bök-, Stök- och Krökmässan är över. Vilken upplevelse har det inte varit för mig! Här har jag givits en rad möjligheter att få studera de nya, tunga och verkligen djuplodande författarna och den litteratur de skriver.

Där var Louise Vurre med Majonäs, där var Läder-Hasse, där var Mona Pralin, där var Erik Fältkalsong, där var Lill-Flams, där var Lulle B. Cecilia Haggan, där var Agneta von Schnorkel, där var Unni Drogad och många, många andra genier.

Och där var Svante Velour och Björn Bordell, de två huvudingenjörerna bakom den nya svenska litteraturen

Affärsidén går i korthet ut på att förläggarna ringer till en så kallad "kändis", en sådan som berättat om sig själv – gärna om alkoholintag eller genitala preferenser – i så många TV-soffor som möjligt. "Kändisen" ombedes sedan att skriva sina memoarer eller en "roman" om detta. Skrivkunighet är ej ett krav; förlaget skiver så gärna åt "författaren".

Kommersiella marxister

Många har undrat varför de gamla marxisterna Velour och Bordell ägnar sig åt denna extrem-kommersiella förläggarverksamhet. De tillhörde ju de kretsar där man unisont fördömde Ulf Lundells kommersialism och världsfrånvandhet och Astrid Lindgrens patriarkaliska-feodala strukturer?

Själv har jag efter mycket grubblande kommit fram till att de antagligen iscensätter en djävuls plan för att störta kapitalismen! Genom att underminera allt vad folks smak, stil, klass, intelligens och bildning heter, skapar

man en kulturkris i samhället, där all borgerlig kultur dras i smutsen, vilket i sin tur kan användas i kampen. Styvt jobbat, grabbar!

Intressant är också att göra fält-antropologiska studier av den svenska författar- och kulturjournalistpopulationens sociala liv och riter. Det gör man bäst i lobbybaren på hotell Parvenue, som i veckoslutet nådde ett all time high när det gällde alkohol-försäljning.

I baren släpas bord och stolar hit och dit, långbord konstrueras och dryckerna flödar som en Amazonflod över den stimmiga konversationen. Här sitter genierna med sina nerfläckade skägg och svettiga undertröjor och löser världsgatorna så att ölen sprutar ut ur öronen på dem.

Och än en gång är det bara att konstatera, att denna mässa är oundgänglig när det gäller att föra fram den verkligt levande och berikande litteraturen, den som vidgar våra horisonter och fördjupar vårt tankeliv.

MATS GELLERFELT

Lindströms kommentarer

